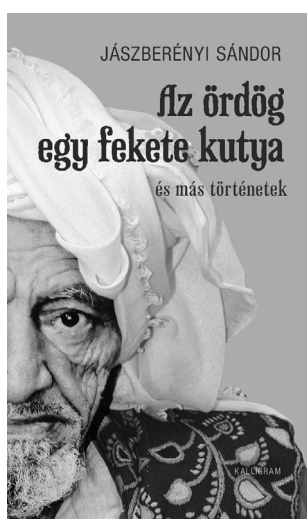

BOD PÉTER

Képtelenség búcsúzni a fegyverektől

JÁSZBERÉNYI SÁNDOR: AZ ÖRDÖG EGY
FEKETE KUTYA

Kalligram Kiadó
Pozsony-Budapest, 2013
196 oldal, 2500 Ft

Az egyik legbajosabb irodalmi feladat: címet adni egy novelláskötetnek. Jászberényi Sándor első kisprózaí gyűjteményében, *Az ördög egy fekete kutya*ban címadóvá emeli a kötet egyik novelláját, amely szokványos és méltányolható eljárás, még akkor is, ha így a tartalmi reprezentáció részlegessé válik. Ezáltal megbomlik a rész és az egész viszonya, amiért azonban kárpótol a szokatlanul figyelemfelhívó cím, amely így bármilyen idegen nyelvre könnyen lefordítható. (Ez már csak azért sem mellékes kérdés, mert a kötet időközben angolul és spanyolul is megjelent. Mi több: az angol nyelvterületen rangosnak számító Kirkus-díjra jelölték ez év tavaszán.)

Jászberényi Sándor, ha tetszik elsőkötetes szerző, ha tetszik, nem. Két éve jelent meg *Budapest-Kairó* című riportkötete, amely az újságírás – abból is a legjobb fajta – eszközeivel mutatta be a legnépesebb arab állam (akkor még lezáratlan) forradalmát, amely Mubarák elnök megbuktatásához vezetett. Szépírói értelemben még akkor is elsőkötetesnek kell neveznünk, ha éppen a riportkötetétől nem tagadható meg az irodalmi jelleg, amelynek jelzésére egyetlen idézet: „Aggasztott azonban a Mohamed Bouazizi-effektus. A tunéziai forradalom szimbóluma, a magát lángra gyújtó zöldség-árus alakja ugyanis már több embert megihletett. Ő lett a Közel-Kelet ifjú Werthere” – olvasható a *Budapest-Kairóban*: Mi tagadás, a kötetnek ez, és hasonló mondatai, írora vallottak. A hosszabb ideje irodalmi hetilapokban és folyóiratokban publikáló szerző alkotói készülődése egészen nyilvánvaló volt e fórumok szűk olvasóközönségének.

Mégis a legritkább esetben lehetünk tanúi olyan debütálásnak, amilyen Jászberényié. Biztosan uralja írói nyelvét és történeteit, feszesen szerkeszt, szuggesztíven láttat, nyomát sem találni prózájában az elsőkötetes szerzők útkeresésének,

”

elbeszélői bizonytalanságának. Ha volna valódi irodalmi közéletünk, akkor eseményszámba menne egy ilyen színvonalú kötet megjelenése. A közel százkilencven oldalas könyv tizenöt novelláját olvasva óhatatlan kerülget az érzés, hogy a szerző nem egyszerűen bekopogtatott a kortárs magyar irodalom ajtaján, hanem nemes egyszerűséggel berúgta azt. Ha a Vadnyugaton ez a jog megillette a legjobb fegyverfogatókat, akkor ezt a magatartást nem vitathatjuk el az olyan tehetségű alkotótól sem, amilyen Jászberényi. Habitusához az ilyen gesztusok állnak közel. Hogy hová fejlődik (fejlődhet), milyen távlatok lehetnek ennek az alkotói pályának, arra még visszatérek.

A kötet előszavában a szerző történeti fikciós jellegére erősíti rá, ám az ilyen megjegyzések többnyire azt a gyanút erősítik, hogy az írói képzelet és a valóság talán nem is áll olyan messze egymástól. Ha ennél határozottabban szeretnék fogalmazni, akkor e tekintetben a dilemma másként is megfogalmazható. Hogy a szöveghez illőbb legyenek: a kutya máshol van elásva. Jászberényi Sándor az elmúlt tizenöt évben megfordult a világ szinte valamennyi válságzónájában (Csád, Jemen, Líbia, Nigéria, Egyiptom, Gázai-övezet), és a kötet tizenegy novellájának cselekménye ezekben az országokban játszódik. Vagyis nem a történetek fikcionalitását kell megkérdőjelezni. Ráadásul, milyen alapon tehetnénk ezt meg? Ehelyett azt kell tisztán látni, hogy valamilyen nehezen körülhatárolható életrajzi háttér sejlik fel a zömében a Közel-Keleten és Afrikában játszódó elbeszélések háttérében. Erre tudatosan ráerősít a szerző azzal, ami *A láz* című novellája párbeszédében elhangzik: „Hadtudósító vagyok. Az a munkám, hogy ilyen helyekre járjak.” Teljesen hasonló eljárással él az *Ahmed Szalem elhagyja az Istent* című írásában, amelyben a „Végigtudósítottam a forradalmat” mondat szerepel, utalva ezzel Egyiptom-könyvére. Önmagában semmit nem bizonyít, hogy elbeszélései döntő részének előadásmódja egyes szám első személyű, mert ez nem több, mint elbeszélés-technikai lehetőség és választás. Bár halványan mégis utalhat az elbeszélő történetek (valamilyen módon) átélt személyességére. Azt pedig szándékolt eljárásnak kell tekinteni, hogy fikciós történeteinek eseménysorát megfelelteti saját élettörténete ilyen-olyan vonatkozásainak.

Az ördög egy fekete kutya kitágítja a magyar irodalom horizontját már önmagában azzal, hogy elbeszéléseinek java részét nem egyszerűen a messze idegenbe, hanem az európaiktól olyannyira eltérő kultúrájú régiókba helyezi, amilyenek az arab világ országai és Afrika belseje. Egykori gyarmattartó országok (kortárs és nem kortárs) irodalmából ilyesmire bőséggel hozható példa, de kulturálisan érdekes fejlemény a hazai literatúrában. Itt nem kizárólag a kortárs prózára és lírára gondolok, hanem Janus Pannoniusig visszamenően irodalmunk kialakult környezet- és társadalomszociológiájára.

Jászberényi Sándor novelláiban egzisztencialista értelemben állandóan a legsúlyosabb kérdések kerülnek a középpontba: az élet és a halál. Korántsem elvontan, hanem a fogalmak legszorosabb, mindenfajta áttételt nélkülöző értelmében. A háborúkról, népiirtásokról és forradalmakról tudósító újságíró – a novellák közül sok elbeszélő alaphelyzete ez – olyan tragédiák szemtanúja, mint a Líbiában ikerfiát elvesztő apáé, vagy azé az egyiptomi orvosé, akinek a kairói szükségkórházak egyikében a saját keze között halt meg a lánya. A kötetről eddig megjelent értékelésekben a kritikusok joggal jegyezték meg, hogy Hemingway írói világához áll közel Jászberényi. Ez kétszeresen is igaznak tűnik. Újságírói útjai olyan helyekre vezérelték a magyar szerzőt, ahová bátorság és merészség nélkül nem indulhat senki. Itt a Hemingway-párhuzam egészen kézenfekvő. A szokatlant, a megdöbbentőt, a felfoghatatlant, vele a kihívást és az életveszélyt keresi, mert az olyan típusú személyiség számára, amilye-

nek a novellák elbeszélői, az eseménytelen, nyugodt és zörejtelen élet mindennél elviselhetlenebbnek tetszik. (Az elbeszélők ábrázolásában nem csekély önportrészterületet vélek felfedezni. Talán e megállapítással oldható fel legjobban az elbeszélő és a szerző létező ket-tőssége.) A kalandvággy mégsem öncélú, mert a szó legelemibb és filozófiai értelmében egyaránt az élet értékét keresi és mutatja fel a szerző olyan határhelyzetekben, amelyenről többségünk fogalmat sem képes alkotni. *Az első* című novellájának történetében Csád fővárosában az elbeszélő szeme láttára végeztek ki három embert, és ez a sokkoló élmény megmutat valamit annak az életanyagnak a koordinátarendszeréből, amelyek Jászberényi Sándor írói világának kiszögelési pontjai. Stílusának visszafogottsága, látszólagos szenvtelensége, a történetmondás ökonomikussága különös módon ellenpontozza ábrázolt történetei impulzív jellegét. (Ez volna a második Hemingway-párhuzam.) Mégsem lehet kétségünk, hogy egy humanista (még ha nem is hivalkodó) szemüvegén keresztül látjuk a megelevenített – többnyire – borzalmakat. A halált, a vért, a gyászt, az emberileg szinte felfoghatatlan veszteségek súlyát cipelő emberek látványát, a tragédiákba beleroppant életek romjait. Szofisztikált bújócska, hogy a kötet talán legkiválóbb elbeszélésében, a címe ellenére az író szülővárosában, Sopronban játszódó, *A sivatagban reggel mindig hideg vanban* az apja halála után hazaérkező fiú az amerikai szerző *Winner takes nothing* (A győztes nem nyer semmit) című kötetét veszi le a családíró könyvespolcáról, és olvassa el éjszaka.

Irodalmi ízlés és felfogás kérdésköréhez tartozik, mégis bennem elemi a vonzódás az olyan, élettapasztalat és a megélt élmények súlyával nehezített, azok gyötrelmeit görgető próza iránt, amilyen a Jászberényi Sándoré. Esetében nem az esztétika tanszék, az egyetemi könyvtár nagyolvasója, albréleti szobák és romkocsmák négyszögében játszódó életek első látásra szűk élményanyaga adja az irodalmi művek materiáját. Az alkotás sokféle, és ez utób-biból is születhet nagy irodalom, noha olvasói tapasztalatom ritkán igazolja ezt az elvi lehetőséget. Ugyanakkor az is igaz, hogy az élményekben (ennek veszélyeire már Kosztolányi is figyelmeztetett) túlságosan gazdag próza sem garancia a minőségre. Jászberényi Sándor más utat jár. A sokat látott ember bölcsességével, rezignáltságával és szófukarságával beszél az emberről, ezen keresztül a létezés felfoghatatlanságának és érthetlenségének mindennapos valóságáról.

E novelláskötet után az a legvisszafogottabb megállapítás, hogy a szerzővel a jövőben számolni kell. Nem tudni, hogy epikai erejéből futja-e az elbeszélésnél nagyobb prózai munkákra (alakzatokra), de ha rendszeres időközönként meglepi olvasóit kispóráival, esemény lesz új könyveinek megjelenése.